

**PENGUNAAN PENCIPTAAN SENI BERSAMA
DALAM KETERLIBATAN KOMUNITI UNTUK
MENINGKATKAN KUALITI KESEJAHTERAAN
SOSIAL**

MOHAMAD FAIZUAN BIN MAT

UNIVERSITI SAINS MALAYSIA

2024

**PENGGUNAAN PENCIPTAAN SENI BERSAMA
DALAM KETERLIBATAN KOMUNITI UNTUK
MENINGKATKAN KUALITI KESEJAHTERAAN
SOSIAL**

oleh

MOHAMAD FAIZUAN BIN MAT

**Tesis ini diserahkan untuk
memenuhi keperluan bagi
Ijazah Doktor Falsafah**

Mac 2024

PENGHARGAAN

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ

Dengan Nama Allah yang Maha Pemurah lagi Maha Penyayang

لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ

Tiada daya dan tiada kekuatan kecuali dengan pertolongan Allah semata-mata.

Allahu Akbar!

Syukur kehadiran Allah SWT, atas keizinanNya perjalanan kajian ini dipermudahkan dan akhirnya penulisan ilmiah ini dapat diterjemahkan dalam bentuk tesis. Dalam ramai-ramai insan yang membantu dan mendokong kajian ini, sudah pastinya setinggi-tinggi penghargaan dan terima kasih saya kepada kedua-dua ibubapa saya Encik Mat@Matjenin Bin Lubor dan Puan Fatimah@Sara Binti Spawi atas doa yang tidak pernah putus terhadap kejayaan saya. Juga, isteri dan anak-anak yang sentiasa menjadi peneman di kala suka dan duka. Buat isteriku Suhaida Binti Suib, Puteraku Faiq Wafiy Bin Mohamad Faizuan dan Puteriku Falisha Wadya Binti Mohamad Faizuan, terima kasih kerana sentiasa ada dan bersabar dengan kebingungan, kecelaruan dan kekalutan *Papa* sepanjang kajian ini dijalankan. Kajian dan penulisan ini juga tidak mungkin dapat disiapkan tanpa barisan penyelia yang sangat iltizam serta yakin dengan kemampuan saya. Terima kasih Prof Madya Hasnul Jamal Saidon, tiada harta di dunia ini dapat saya berikan sebagai balasan sepanjang menyelia saya kecuali doa dan harapan agar Prof sentiasa diberi kesihatan yang baik, diberi kesembuhan, diberi kemudahan di dunia dan di akhirat. Terima kasih juga buat penyelia-penyelia bersama saya, Dr Zuriawati Ahmad Zahari dan Dr Tan

Yun Yi yang sangat banyak membantu sepanjang kajian ini dijalankan. Tanpa kehadiran kalian, tidak akan mungkin penulisan ilmiah ini dapat diselesaikan dengan jayanya. Sudah tentu juga sebuah kajian memerlukan dana, tenaga sumber manusia dan kerjasama dari pelbagai pihak. Di sini, saya ingin merakamkan jutaan terima kasih kepada Universiti Malaysia Sarawak dan Kementerian Pendidikan Tinggi di atas biasiswa yang telah diberikan kepada saya. Juga penghargaan kepada warga-warga Fakulti Seni Gunaan & Kreatif, UNIMAS, Pusat Pengajian Seni, Muzium dan Galeri Tuanku Fauziah (MGTF) Universiti Sains Malaysia kerana telah menyediakan ruang dan peluang sepanjang kajian ini dijalankan.

Setinggi-tinggi penghargaan juga kepada rakan-rakan penciptaan seni bersama terutamanya komuniti Belia Pemuda Kpg Muhibbah, Kuching Sarawak, Kpg Bako Lot, Kuching, Sarawak, Kpg Pulo Hilir, Kuching Sarawak, rakan-rakan akademik, seniman, kurator dari UiTM Kota Samarahan dan FSGK, UNIMAS. Saya ucapkan jutaan terima kasih, tanpa kewujudan anda semua, kajian ini tidak akan dapat direalisasikan. Akhir sekali, setinggi-tinggi penghargaan kepada Majlis Seni Sarawak kerana telah menyediakan dana untuk saya dan rakan-rakan melaksanakan projek seni komuniti di Sarawak sekaligus menjadi landasan pengumpulan data bagi kajian ini.

ISI KANDUNGAN

PENGHARGAAN.....	ii
ISI KANDUNGAN.....	iv
SENARAI JADUAL.....	x
SENARAI FIGURA.....	xiii
SENARAI DEFINISI.....	xvii
SENARAI SINGKATAN.....	xviii
SENARAI LAMPIRAN.....	xix
ABSTRAK.....	xx
ABSTRACT.....	xxii
BAB 1 PENDAHULUAN.....	1
1.1 Pengenalan	1
1.2 Latar Belakang Kajian	1
1.3 Latar Belakang Permasalahan.....	4
1.4 Penyataan Masalah.....	5
1.5 Persoalan Kajian	5
1.6 Objektif Kajian.....	6
1.7 Skop Kajian.....	8
1.8 Kerangka Konseptual Kajian	10
1.9 Adaptasi Kerangka Teori dan Paradigma Kajian	12
1.10 Kepentingan Kajian	15
1.11 Struktur Tesis	16
1.12 Rumusan Bab	18
BAB 2 KAJIAN LITERATUR.....	19
2.1 Pendahuluan	19
2.2 Apakah Penciptaan Seni Bersama?.....	21

2.2.1	Hubungkait antara Seni Visual dan Penciptaan Seni Bersama	23
2.2.2	Seni Penyertaan dan Kaedah-Kaedah Lain	27
2.2.3	Seni dan Perubahan Sosial	29
2.2.4	Perkembangan Konsep Kolaborasi dalam Seni Visual di Malaysia	31
2.2.5	Tinjauan Projek Penciptaan Seni Bersama	48
2.3	Konsep dan Kaedah Penciptaan Seni Bersama	66
2.3.1	Konsep Penciptaan Seni Bersama (The Notion of Co-creation Art)	67
2.3.2	Nilai Penciptaan Seni Bersama (The Value of Co-creation Art)	69
2.3.3	Gabungan Seni Penyertaan dan Penciptaan Seni Bersama	71
2.3.4	<i>Model of Value Co-creation</i> oleh Galbrun & Kijima (2009)	73
2.4	Proses Penglibatan Komuniti dengan Seni	77
2.4.1	Penglibatan Komuniti dalam Konteks Kesejahteraan	79
2.4.2	Strategi Keterlibatan Komuniti	82
2.4.3	Pemeriksaan Komuniti melalui Seni	84
2.4.4	Kaedah Penilaian Komuniti melalui Seni	87
2.5	Apakah Kesejahteraan?.....	91
2.5.1	Jenis-jenis Kesejahteraan	92
2.5.2	Kesejahteraan Subjektif dan Kesejahteraan Objektif	93
2.5.3	Seni dan Kesejahteraan	97
2.5.4	Kaedah Penilaian Komuniti melalui Seni	99
2.5.5	Kaedah Penilaian Kesejahteraan	100
2.6	Rumusan Bab	105
BAB 3 METODOLOGI		107
3.1	Pendahuluan	107
3.2	Strategi Reka Bentuk Kajian	108

3.2.1	Rekabentuk Kajian Deskriptif.....	112
3.2.2	Peserta Sasaran dan Justifikasi	115
3.3	Populasi dan Sampel Kajian	117
3.3.1	Persampelan Bertujuan (Purposive Sampling)	118
3.4	Lokasi Kajian	121
3.5	Instrumen Kajian	122
3.5.1	Kajian Fokus (Focus Group).....	122
3.5.2	Kajian Rintis	124
3.5.3	Pemerhatian Bukan Peserta (Non-participant Observation)	126
3.5.4	Soal Selidik	128
3.6	Pengumpulan dan Pengelolaan Data	130
3.6.1	Penyediaan dan Pembangunan Item Soalan Soal Selidik	131
3.6.2	Pemarkahan/ <i>Scoring</i> (Likert Scale)	138
3.6.3	Pengedaran Borang Soal Selidik	139
3.7	Teknik Penganalisisan Data	139
3.7.1	Ujian Sampel T Tidak Bersandar (Independent Sample t-test.....	141
3.8	Kesahan Instrumen	141
3.8.1	Ujian Kebolehpercayaan Soal Selidik (Reliability Test).....	143
3.9	Rumusan Bab	148
BAB 4 PENGUMPULAN DATA		151
4.1	Pendahuluan	151
4.2	Dapatan Fasa Pertama (Kumpulan Fokus)	152
4.2.1	Dapatan Kumpulan Fokus	152
4.3	Dapatan Fasa Pertama: (Kajian Rintis) Projek Cipta-sama	168

4.3.1	Fasa satu: <i>co-experience</i> dan Fasa dua: <i>co-definition</i>	168
4.3.2	Fasa tiga: <i>co-elevation</i> dan Fasa empat: <i>co-development</i>	177
4.4	Dapatan Fasa Pertama: Pemerhatian Bukan Peserta	182
4.5	Dapatan Fasa Kedua: Kajian Soal Selidik	187
4.5.1	Kronologi Pengumpulan Data Soal Selidik: Projek Penciptaan Seni Bersama.....	189
4.5.2	Soal Selidik: Penilaian PERMAS	203
4.6	Rumusan Bab	217
BAB 5 ANALISIS DATA		218
5.1	Pendahuluan	219
5.2	Analisis Fasa Pertama: Kajian Kumpulan Fokus	221
5.2.1	Definisi Kaedah Penciptaan Seni Bersama: Makna	222
5.2.2	Definisi Kaedah Penciptaan Seni Bersama: Kepentingan	227
5.2.3	Definisi Kaedah Penciptaan Seni Bersama: Rumusan	232
5.2.4	Proses dan Kaedah Penciptaan Seni Bersama: Memulakan Projek	234
5.2.5	Proses dan Kaedah Penciptaan Seni Bersama: Jenis-jenis aktiviti seni ..	237
5.2.6	Proses dan Kaedah Penciptaan Seni Bersama: Penilaian Projek	239
5.2.7	Proses dan Kaedah Penciptaan Seni Bersama: Kelestarian Projek	241
5.2.8	Proses dan Kaedah Penciptaan Seni Bersama: Cadangan dan Penambahbaikkan	244
5.2.9	Kesimpulan Analisis Kajian Kumpulan Fokus	247
5.3	Analisis Fasa Pertama: Kajian Rintis	247
5.3.1	Kajian Rintis: Projek Ko-Kreasi Kpg Bako, Kuching	251
5.3.2	Kajian Rintis: Projek Qaleng di Kpg Pulo Hilir, Kuching	259

5.3.3	Kajian Rintis: Projek <i>Bin Kpg</i> Muhibbah, Kuching	267
5.3.4	Kesimpulan Analisis Kajian Rintis	288
5.4	Analisis Fasa Pertama: Pemerhatian Bukan Peserta	288
5.4.1	Kesimpulan Analisis Pemerhatian Bukan Peserta	295
5.5	Analisis Fasa Kedua: Data Kajian Soal Selidik	295
5.6	Perbandingan Data Soal Selidik Peserta Projek Penciptaan Seni Bersama dan Bukan Peserta.....	304
5.7	Rumusan Bab	306
BAB 6 PERBINCANGAN, KESIMPULAN, SUMBANGAN, CADANGAN & REFLEKSI AKHIR.....		307
6.1	Pendahuluan	307
6.2	Perbincangan	308
6.2.1	Pengaplikasian Kaedah Penciptaan Seni Bersama: Definisi, Teori, Proses dan Kaedah.....	308
6.2.2	Refleksi ke atas Pengaplikasian Teori Penciptaan Seni Bersama	310
6.2.3	Penilaian PERMAS dan Bukti	311
6.2.4	Cabaran Amalan Penilaian	313
6.2.5	Ringkasan Hasil: Impak Penciptaan Seni Bersama	313
6.3	Kesimpulan Kajian: Permasalahan, Persoalan dan Objektif Kajian	315
6.4	Kesimpulan: Teori, Definisi, Proses dan Kaedah Penciptaan Seni Bersama	317
6.5	Sumbangan Kajian	319
6.5.1	Sumbangan kepada Kancah Seni Visual di Malaysia.....	319
6.5.2	Sumbangan kepada Kurator, Seniman dan Pengamal Seni	320
6.5.3	Sumbangan kepada Penyelidik	320
6.5.4	Sumbangan kepada Komuniti	321

6.5.5	Sumbangan kepada Pendidikan	322
6.6	Cadangan Lanjutan	323
6.6.1	Kerangka Teori, Model dan Paradigma Kajian	323
6.6.2	Konsep Projek Seni Komuniti	325
6.6.3	Penilaian Projek	325
6.6.4	Sampel dan Lokasi Kajian	327
6.6.5	Modul Projek Penciptaan Seni Bersama dengan Keterlibatan Komuniti	328
6.6.6	Teori Penciptaan Seni Bersama (PSB)	332
6.7	Refleksi Akhir	336
6.8	Rumusan Bab	340
RUJUKAN		341
LAMPIRAN		
SENARAI PENERBITAN		

SENARAI JADUAL

	Halaman
Jadual 1.1 Ringkasan Permasalahan, Pengenalan dan Objektif Kajian	7
Jadual 1.2 Ringkasan Skop Kajian	9
Jadual 1.3 Adaptasi Tiga Komponen Utama Paradigma Pendidikan oleh Baker et al. (2019)	15
Jadual 3.1 Ringkasan Persoalan Kajian Mengikut Fasa dan Kaedah	109
Jadual 3.2 Ringkasan Reka Bentuk Kaedah Campuran	114
Jadual 3.3 Pelaksanaan Persampelan Bertujuan (Purposive Sampling).....	120
Jadual 3.4 Ringkasan Instrumen Kumpulan Fokus	123
Jadual 3.5 Ringkasan Pemerhatian Bukan Peserta	127
Jadual 3.6 Item Soalan oleh Buttler dan Kern (2016)	131
Jadual 3.7 Pembangunan Item Soalan Soal Selidik	133
Jadual 3.8 Skala <i>Likert</i>	138
Jadual 3.9 Ringkasan Pakar Rujuk untuk Kesahan Instrumen Kajian	142
Jadual 3.10 Skor Kebolehpercayaan <i>Cronbach's Alpha</i>	144
Jadual 3.11 Keputusan Ujian Kebolehpercayaan <i>Cronbach's Alpha</i> Secara Keseluruhan	145
Jadual 3.12 Ringkasan Keputusan Kebolehpercayaan Lima <i>Pillar</i> PERMA .	145
Jadual 4.1 Ringkasan Fasa Pelaksanaan Pengumpulan Data	152
Jadual 4.2 Latar Belakang Panel untuk Kajian Kumpulan Fokus	153
Jadual 4.3 Senarai Semak Soalan untuk Kajian Kumpulan Fokus	155
Jadual 4.4 Ringkasan Definisi Kaedah Penciptaan Seni Bersama	156

Jadual 4.5	Ringkasan Data untuk Proses dan Kaedah Penciptaan Seni Bersama ..	163
Jadual 4.6	Ringkasan Dapatan Fasa Satu: <i>Co-experience</i> & Fasa Dua: <i>Co-definition</i> Berdasarkan Model Nilai Penciptaan Bersama Galbrun & Kijima (2009).....	169
Jadual 4.7	Ringkasan Dapatan Fasa Tiga: <i>Co-elevation</i> & Fasa Empat: <i>Co-development</i> Berdasarkan Model Nilai Penciptaan Bersama Galbrun & Kijima (2009).....	177
Jadual 4.8	Ringkasan Pengumpulan Data Pemerhatian Bukan Peserta untuk Persoalan Kajian 1	183
Jadual 4.9	Ringkasan Pengumpulan Data Pemerhatian Bukan Peserta untuk Persoalan Kajian 2	185
Jadual 4.10	Ringkasan Projek Akhir Penciptaan Seni Bersama dengan Keterlibatan Komuniti	188
Jadual 4.11	Ringkasan Tentatif Projek Bako 2.0: Bengkel Fotografi Telefon Pintar	190
Jadual 4.12	Ringkasan Tentatif Projek Bin 2.0 Kpg Muhibbah, Kuching.....	198
Jadual 4.13	Ringkasan Dapatan Data Demografi Peserta Projek Penciptaan Seni Bersama	204
Jadual 4.14	Ringkasan Dapatan Data Demografi Responden Secara Rawak (Bukan Peserta)	206
Jadual 5.1	Kandungan Protokol Kumpulan Fokus	221
Jadual 5.2	Ringkasan Tema dan Kata Kunci Dapatan Kumpulan Fokus	222
Jadual 5.3	Ringkasan Dapatan Kumpulan Fokus terhadap Definisi Kaedah Penciptaan Seni Bersama dalam Konteks Makna.....	225
Jadual 5.4	Ringkasan Silang Semak Dapatan Kumpulan Fokus dan Kajian Literatur	226
Jadual 5.5	Ringkasan Kepentingan Penciptaan Seni Bersama	227
Jadual 5.6	Ringkasan Manfaat dari Penciptaan Seni Bersama	230
Jadual 5.7	Rumusan Definisi Penciptaan Seni Bersama dalam Konteks Makna	232

Jadual 5.8	Rumusan Manfaat Definisi Penciptaan Seni Bersama	233
Jadual 5.9	Ringkasan Analisis Proses dan Kaedah Penciptaan Seni Bersama	235
Jadual 5.10	Ringkasan Analisis Jenis-jenis Aktiviti Seni	238
Jadual 5.11	Ringkasan Analisis Penilaian Projek	240
Jadual 5.12	Ringkasan Analisis Kelestarian Projek Seni Komuniti	242
Jadual 5.13	Ringkasan Analisis Cadangan dan Penambahbaikkan Penciptaan Seni Bersama	244
Jadual 5.14	Ringkasan Tentatif Projek Ko-kreasi Kpg Bako	252
Jadual 5.15	Perancangan Projek Ko-kreasi Bako berdasarkan Model Galbrun & Kijima (2009).....	254
Jadual 5.16	Ringkasan Tentatif Projek Qaleng	260
Jadual 5.17	Perancangan Projek Qaleng berdasarkan Model Galbrun & Kijima (2009)	262
Jadual 5.18	Ringkasan Tentatif Projek Bin di Kpg Bako, Kuching	269
Jadual 5.19	Perancangan Projek <i>Bin</i> Kpg Muhibbah, Kuching berdasarkan Model Galbrun & Kijima (2009)	270
Jadual 5.20	Jadual Ringkasan Analisis untuk Ketiga-tiga Projek Kajian Rintis: Projek Ko-kreasi Bako, Projek Qaleng & Projek Bin, Kpg Muhibbah	273
Jadual 5.21	Ringkasan Dapatan Demografi Keseluruhan Responden Penilaian PERMAS	296
Jadual 5.22	Keputusan Perbandingan Purata (Min), <i>t</i> and <i>p-value</i> di antara Peserta Projek Penciptaan Seni Bersama dan Bukan Peserta	304
Jadual 6.1	Modul Penciptaan Seni Bersama dengan Keterlibatan Komuniti dan Penilaian Kualiti Kesejahteraan Sosial	328

SENARAI FIGURA

	Halaman
Figura 1.1 Ringkasan Kerangka Konseptual	12
Figura 1.2 Ringkasan Kerangka Teori	13
Figura 2.1 Poster Projek Bausan, <i>Arts-Ed</i>	35
Figura 2.2 Penghasilan Cetakan Kayu oleh Komuniti & Pangrok Sulap	39
Figura 2.3 Aktiviti melukis <i>Open Wall</i> di MGTF, USM	42
Figura 2.4 Aktiviti melukis dalam Projek Monyet@USM	44
Figura 2.5 Poster LIAC 2014 yang Bertemakan Kenduri Seni Kampung	45
Figura 2.6 Aktiviti Seni di LIAC 2013.....	47
Figura 2.7 Pemenang Projek <i>Co-ca Cola to Crowd</i>	50
Figura 2.8 LEGO ‘Women of NASA’	52
Figura 2.9 Contoh Penyelesaian Produk oleh IKEA melalui Sumber Terbuka bersama Pelanggan	55
Figura 2.10 <i>Upload-Download</i> Potret	56
Figura 2.11 <i>t-Own Planning</i> oleh Roslisham Ismail aka Ise & Penduduk Christchurch	58
Figura 2.12 Tikar Reben pandangan atas & <i>Seven-Headed</i> Lalandau	60
Figura 2.13 PANGKIS (2020), Karya <i>Video Single Chanel</i>	62
Figura 2.14 Karya-karya Kolaj dari Projek Baur	64
Figura 2.15 Aktiviti Seni Kolaj di Kampung Baur	65
Figura 2.16 <i>Model of Value Co-creation</i> oleh Galbrun & Kijima (2009).....	74
Figura 2.17 <i>Subjective Well-Being</i> oleh Evans (2016).....	95
Figura 3.1 Adaptasi Reka Bentuk Penyelidikan <i>Exploratory Sequential Design</i> (ESD)	110
Figura 3.2 Ringkasan Struktur Penyelidikan Mengikut Fasa	112

Figura 3.3	Purposive Sampling	119
Figura 3.4	Deskripsi Model Penciptaan Bersama oleh Galbrun & Kijima (2009).....	125
Figura 4.1	Kajian Kumpulan Fokus 1 Secara Atas Talian (Webex)	154
Figura 4.2	Fasa Satu: Co-experience bersama Wakil Belia Kampung & Wakil Pusat Internet Kpg Bako untuk Projek Ko-kreas Kpg Bako	171
Figura 4.3	Fasa Satu: <i>Co-experience</i> bersama Ketua Kampung & Wakil Pemuda Kpg Muhibbah untuk Projek <i>Bin</i>	173
Figura 4.4	Fasa Satu: Co-experience bersama Ketua Kampung, AJK Kampung, AJK Surau & Fasilitator di Kpg Pulo Hilir, Sarawak..	174
Figura 4.5	Ceramah dan Bengkel Asas Fotografi dan Video Pendek Telefon Pintar di Pusat Internet Kpg Bako Lot, Kuching (Projek Ko-kreasi Kpg Bako).....	179
Figura 4.6	Simbolik Memasukkan Makanan ke dalam Qaleng oleh Ketua Kampung	180
Figura 4.7	Bengkel Pemprosesan Plastik HDPE di Kpg Muhibbah, Kuching Sarawak (Projek <i>Bin</i>)	182
Figura 4.8	Penghasilan Arca Rotan <i>Eco-Art</i> oleh komuniti Rumah Ukit dan seniman dalam Projek Bakun <i>Art Experience</i> 2022	184
Figura 4.9	Aktiviti ‘Food Portrait Art’ bersama kanak-kanak (Projek Bakun Art Experience)	186
Figura 4.10	Aktiviti ‘Sun Print’ bersama Kanak-kanak (Projek Bakun Art Experience)	187
Figura 4.11	Ceramah & Penerangan Asas Fotografi dalam Projek Bako 2.0..	191
Figura 4.12	Penerangan Tugas dan Tema Aktiviti Penghasilan Karya Fotografi Berkumpulan	192
Figura 4.13	Sesi Pembentangan oleh Peserta (kumpulan) di Projek Bako 2.0	193
Figura 4.14	Contoh karya peserta berkumpulan yang bertemakan ‘Portrait’ ..	194
Figura 4.15	Contoh karya peserta berkumpulan yang bertemakan ‘Attractive Places’	195

Figura 4.16	Contoh karya peserta berkumpul yang bertemakan ‘Nature’ dan ‘Food’	196
Figura 4.17	Ceramah dan Bengkel Pemprosesan Plastik serta Asas Lukisan Projek Bin 2.0	199
Figura 4.18	Perbincangan dalam kumpulan untuk rekaan arca Projek Bin 2.0	200
Figura 4.19	Demonstrasi Pemprosesan Plastik Projek Bin 2.0	201
Figura 4.20	Pembentangan Kumpulan terhadap rekaan arca Projek Bin 2.0...	202
Figura 4.21	Dapatan Perbandingan <i>Pillar</i> Emosi Positif di antara Peserta dan Bukan Peserta	208
Figura 4.22	Dapatan Perbandingan <i>Pillar</i> Penglibatan di antara Peserta dan Bukan Peserta	210
Figura 4.23	Dapatan Perbandingan <i>Pillar</i> Hubungan di antara Peserta dan Bukan Peserta	211
Figura 4.24	Dapatan Perbandingan <i>Pillar</i> Makna di antara Peserta dan Bukan Peserta	212
Figura 4.25	Dapatan Perbandingan <i>Pillar</i> Pencapaian di antara Peserta dan Bukan Peserta	213
Figura 4.26	Dapatan Perbandingan <i>Pillar</i> Rasa Kekitaan di antara Peserta dan Bukan Peserta	215
Figura 4.27	Dapatan Perbandingan Penilaian PERMAS di antara Peserta dan Bukan Peserta	216
Figura 5.1	Ringkasan Struktur Penganalisan Data	220
Figura 5.2	Poster Hebahan Bengkel Fotografi & Video ‘Smartphone’ Projek Ko-kreasi Kpg Bako	251
Figura 5.3	Ceramah dan Bengkel Asas Fotografi dan Video Pendek Projek Ko-kreasi Bako	256
Figura 5.4	Aktiviti <i>Hands-on</i> oleh Peserta secara berkumpul	257
Figura 5.5	Karya-karya Fotografi Peserta Projek Ko-kreasi Bako	258
Figura 5.6	Poster Hebahan Projek Qaleng	259
Figura 5.7	Pemasangan kamera badan pada <i>Food Rider</i>	264

Figura 5.8	Perjalanan <i>Food Rider</i> ke rumah asnaf	265
Figura 5.9	Pemberian Qaleng kepada asnaf	266
Figura 5.10	Arca <i>Bin</i> yang telah dihasilkan oleh Seniman dan Komuniti	268
Figura 5.11	Bengkel Pemprosesan Plastik <i>HDPE</i> Projek <i>Bin</i> pada 16 Januari 2022	271
Figura 5.12	Arca Kayu Belian yang mewakili Rumah Ukit, Projek Bakun <i>Art Experience</i> 2022	289
Figura 5.13	Proses penghasilan arca kayu belian oleh seniman Projek Bakun <i>Art Experience</i> 2022	290
Figura 5.14	Arca Instalasi Sungai di Bakun <i>Art Experience</i> 2022	291
Figura 5.15	Penghasilan <i>Eco-Art</i> Rotan oleh Seniman dan Komuniti di Bakun <i>Art Experience</i> 2022	292
Figura 5.16	Aktiviti seni <i>outdoor</i> dan <i>indoor</i> bersama anak-anak Bakun	294
Figura 5.17	Anak-anak Bakun sedang menjalankan aktiviti Seni Kolaj.....	294
Figura 5.18	Perbandingan Purata Keseluruhan untuk <i>Pillar</i> Emosi Positif	298
Figura 5.19	Perbandingan Purata Keseluruhan untuk <i>Pillar</i> Penglibatan	299
Figura 5.20	Perbandingan Purata Keseluruhan untuk <i>Pillar</i> Hubungan	300
Figura 5.21	Perbandingan Purata Keseluruhan untuk <i>Pillar</i> Makna	301
Figura 5.22	Perbandingan Purata Keseluruhan untuk <i>Pillar</i> Pencapaian	302
Figura 5.23	Perbandingan Purata Keseluruhan untuk <i>Pillar</i> Rasa Kekitaan ..	303
Figura 6.6.6	Teori Penciptaan Seni Bersama	332

SENARAI DEFINISI

Keterlibatan Komuniti	Projek-projek seni yang dilaksanakan bersama komuniti dengan menjalankan aktiviti-aktiviti seni secara bersama
Penciptaan Seni Bersama	Seniman atau pengamal seni menghasilkan/mencipta sesuatu karya seni atau projek bersama-sama komuniti secara menyeluruh (proses dan kaedah)
Kesejahteraan	Menurut kamus Bahasa Ingeris Oxford 'kesejahteraan adalah keadaan apabila kita merasa selesa, sihat dan bahagia'.
Kesejahteraan Subjektif	Kesejahteraan subjektif atau <i>Subjective Well-being</i> (SWB) diperkenalkan oleh Diener (1984) yang merangkumi tiga komponen iaitu kebahagiaan, kepuasan hidup dan kesan positif.
Kesejahteraan Objektif	Secara umumnya kesejahteraan objektif diukur melalui sistem ekonomi, kebendaan (material), demografi, dan luaran.
<i>Cronbach's Alpha</i>	<i>Cronbach's Alpha</i> adalah ujian yang dijalankan untuk menguji kebolehpercayaan setiap item soalan dalam kajian soal selidik.
PERMA	PERMA adalah satu kaedah yang digunakan untuk menilai kualiti kesejahteraan sosial yang telah diasaskan oleh Martin Seligman pada tahun 2011.

SENARAI SINGKATAN

SEA	<i>Socially Engaged Art – Keterlibatan Seni Sosial</i>
ALPP	<i>Art-Led Participative Processes</i>
SPA	<i>Social Practice Art – Amalan Aksi Sosial</i>
S.O.P	<i>Standard Operating Procedures</i>
BMS	Bakat Muda Sezaman
MGTF	Muzium Galeri Tuanku Fauziah
LIAC	<i>Lendu International Art Camp</i>
IPTA	Institusi Pengajian Tinggi Awam
NGO	<i>Non-Government Organization</i>
SPSS	<i>Software Package for Social Sciences</i>
QoL	<i>Quality of Life</i>
Nef	<i>New Economic Foundation</i>
SWB	<i>Subjective Well-being</i>
PWB	<i>Psychological Well-being</i>
PERMA	<i>Positive emotion, Engagement, Relationship, Meaning, Accomplishment</i>
ESD	<i>Exploratory Sequential Design</i>
WHOD	<i>World Health Organisation</i>
AA	Ahli Akademik
AR	Artis (Seniman)
NGO	<i>Non-Government Organization</i>
SPSS	<i>Software Package for Social Sciences</i>
KLTF	Kolektor Seni
KRT	Kurator
SA	Soalan Asal
ST	Soalan Tambahan
CFA	<i>Confirmatory Factor Analysis</i>
ODL	<i>Open and Distance Learning</i>

SENARAI LAMPIRAN

Lampiran A	Surat Kebenaran Responden Berkumpulan (Projek Bako 2.0) di Kampung Bako Lot, Kuching, Sarawak
Lampiran B	Surat Kebenaran Responden Berkumpulan (Projek <i>Bin</i> 2.0) di Kampung Muhibbah, Kuching, Sarawak
Lampiran C	Borang Kesahan Instrumen (Kandungan Pembinaan Soalan Soal Selidik Permas)
Lampiran D	Borang Kesahan Ujian Kebolehpercayaan
Lampiran E	Soal Selidik (Konvensional)
Lampiran F	Surat Akuan Temubual (Kumpulan Fokus)
Lampiran G	Surat Akuan Temubual Susulan (Pemerhatian Bukan Peserta)
Lampiran H	Lampiran Soal Selidik Peserta Projek Penciptaan Seni Bersama
Lampiran I	Lampiran Soal Selidik Bukan Peserta (Atas Talian)
Lampiran J	Dapatan Analisis Ujian Perbandingan T Tidak Bersandar (Independent Sample T-Test)
Lampiran K	Pameran Projek Bin 2.0 Di Saradise Gallery, Kuching
Lampiran L	Ringkasan Latar Belakang Pakar Rujuk

PENGUNAAN PENCIPTAAN SENI BERSAMA DALAM KETERLIBATAN KOMUNITI UNTUK MENINGKATKAN KUALITI KESEJAHTERAAN SOSIAL

ABSTRAK

Projek seni komuniti telah banyak dilaksanakan oleh pelbagai pihak termasuk institusi awam, organisasi bukan kerajaan, kolektif seni dan individu. Walaupun begitu, kaedah dan modul pelaksanaan serta aspek penilaian projek keterlibatan komuniti ini masih lagi kabur dan membingungkan. Lantaran itu, projek-projek seni komuniti terdahulu tidak menawarkan maklumat, pengetahuan dan bukti terhadap manfaat yang telah diraih oleh komuniti. Pembuktian yang definitif terhadap manfaat yang diraih oleh komuniti perlu dipersembahkan untuk membina pengetahuan seni. Justeru itu, kajian ini dijalankan untuk meneroka teori penciptaan seni bersama dengan keterlibatan komuniti untuk meningkatkan kualiti kesejahteraan sosial. Projek penciptaan seni bersama dijalankan di dua lokasi terpilih iaitu Kampung Muhibbah dan Kampung Bako, Kuching, Sarawak yang telah melibatkan 60 orang peserta. Projek penciptaan seni bersama ini dilaksanakan dengan menerapkan aktiviti seni seperti penghasilan arca daripada bahan kitar semula, fotografi dan video telefon pintar. Kajian ini dijalankan berdasarkan kaedah campuran yang mengambil pendekatan secara deskriptif untuk menghuraikan data kualitatif dan kuantitatif. Data kualitatif diperolehi daripada kajian kumpulan fokus, kajian rintis dan pemerhatian bukan peserta telah dianalisis secara tematik. Manakala, kajian soal selidik untuk membandingkan data purata (min) diantara peserta projek penciptaan seni bersama (n=60) dan bukan peserta (n=59) dilakukan dengan menggunakan Ujian T Tidak Bersandar

(Independent t-test (SPSS). Kaedah penilaian kajian soal selidik telah diadaptasi dari model *The Flourish: PERMA* oleh Seligman dan telah ditambahbaik menjadi PERMA+S. Hasil daripada kajian perbandingan tersebut mendapati bahawa terdapat perbezaan signifikan (H1) diantara data peserta berbanding bukan peserta terhadap kualiti kesejahteraan sosial. Keputusan ini terhasil akibat daripada kolaborasi kreatif diantara pengamal seni dan komuniti. Teori penciptaan seni bersama yang digunakan mempamerkan potensi dalam membina interaksi yang baik bersama komuniti melalui aktiviti seni dan akhirnya meningkatkan kualiti kesejahteraan sosial. Eksplorasi teori penciptaan seni bersama melalui aktiviti seni visual sebagai medium telah terbukti dapat meningkatkan kualiti kesejahteraan sosial. Justeru itu, sebuah modul projek seni dengan keterlibatan komuniti telah dibina berdasarkan teori penciptaan seni bersama. Modul yang dilengkapi dengan kaedah penilaian PERMAS+S ini boleh dijadikan panduan dalam pelaksanaan projek seni dengan keterlibatan komuniti pada masa akan datang.

THE USE OF CO-CREATION ART IN COMMUNITY ENGAGEMENT TO ENHANCE THE QUALITY OF SOCIAL WELLBEING

ABSTRACT

Community art projects have been robustly implemented by diverse stakeholders, including public institutions, non-governmental organizations, art collectives, and individual contributors. However, the methodologies, implementation frameworks, and evaluation criteria for these community engagement initiatives remain unclear and convoluted. Consequently, past community art projects have failed to provide comprehensive information, knowledge, and empirical evidence on the benefits accrued by the community. The presentation of definitive evidence regarding these community benefits is essential for advancing our understanding of the impact of art. This study was undertaken to delve into the theory of co-creation art in community engagement, aiming to elevate the quality of social well-being. Co-creation art projects were executed in two carefully selected locations, namely Kampung Muhibbah and Kampung Bako in Kuching, Sarawak, involving the active participation of 60 individuals. The co-creation art projects integrated various artistic activities, including sculpting from recycled materials, smartphone photography, and video production. Employing a mixed-methods approach, this study adopted a descriptive methodology to delineate both qualitative and quantitative data. Qualitative insights were derived from focus group studies, pilot studies, and non-participant observations, which were thematically analyzed. Simultaneously, a survey study comparing average data (min) between co-creation art project participants (n=60)

and non-participants (n=59) was conducted using an Independent t-test in SPSS. The evaluation methodology was adapted from The Flourish: PERMA model by Seligman and enhanced to encompass PERMA+S. The results of the comparative study revealed a significant difference (H1) between participant and non-participant data concerning the quality of social well-being. This disparity emerged as a consequence of the creative collaboration between art practitioners and the community. The co-creation art theory showcased its potential to foster positive interactions with the community through artistic activities, ultimately contributing to an enhanced quality of social well-being. The exploration of co-creation art theory through visual art activities has unequivocally demonstrated its efficacy in augmenting the quality of social well-being. Consequently, a community-engaged art project module, grounded in co-creation art theory, has been developed. This module, enriched with the PERMA+S evaluation method, serves as a comprehensive guide for the seamless implementation of community-engaged art projects in the future.

BAB 1

PENDAHULUAN

1.1 Pengenalan

Bab ini menghuraikan rangkuman topik seperti latar belakang kajian, latar belakang permasalahan kajian, kaedah penciptaan seni bersama, seni komuniti dan keterlibatan, pernyataan masalah yang menjadikan kajian ini relevan, pendekatan teori penyelidikan yang berlandaskan paradigma pendidikan, model nilai penciptaan seni bersama dan kaedah penilaian kesejahteraan yang akan digunakan. Selain itu, persoalan kajian dan objektif kajian akan dikemukakan sebagai katalis penyelidikan ini dijalankan, skop kajian dan yang paling penting ialah kepentingan kajian akan dihuraikan juga.

1.2 Latar Belakang Kajian

Penularan wabak COVID-19 memberi kesan kepada dunia dalam pelbagai aspek samada dalam konteks ekonomi, sosial mahupun kesejahteraan. Kita percaya bahawa seni visual juga mampu memainkan peranan penting dalam pemulihan penyertaan sosial mahupun meningkatkan kualiti kehidupan dan kesejahteraan komuniti. Justeru itu, peranan seni visual dalam konteks penglibatan komuniti mula dituntut. Dunia seni visual di negara-negara maju telah pun beralih kepada amalan pasca-studio. Seniman tidak lagi bergantung kepada penghasilan karya di studio dan konteks berpameran juga tidak lagi terikat dengan ruang galeri. Birhcall (2017) menyatakan seniman di United Kingdom terutamanya di

Liverpool, telah bergerak menuju kepada model amalan pasca-studio. Di mana, objek seni tidak lagi istimewa daripada bentuk lain, galeri pula hanya menjadi medan untuk interaksi dan debat. Muzium seni dan kurator menghasilkan program pameran yang dulu hanya meraih perhatian penonton untuk datang ke galeri dan muzium kepada 'pengalaman pengguna'/'*audience experience*'. Justeru itu, muzium-muzium kontemporari bergerak dengan agak pantas kepada tapak produksi yang lain (site production) dan menarik ke arah seni penyertaan. Di Malaysia, telah wujud kosa kata, terma dan konsep seni komuniti digunakan untuk menjalankan program bersama komuniti dengan menggunakan aktiviti seni.

Projek seni komuniti ini telah banyak dijalankan oleh institusi pendidikan awam mahupun swasta, institusi seni kerajaan, organisasi bukan kerajaan dan sebagainya. Namun, kaedah yang digunakan untuk menjalankannya masih lagi samar dan tidak ada satu modul tertentu yang boleh dirujuk. Apatah lagi, aspek penilaian keberkesanan mahupun refleksi projek atau program. Kaedah-kaedah seperti seni penyertaan, keterlibatan sosial seni dan penciptaan seni bersama boleh diperkembangkan lagi dalam memacu aspek kerjasama dan kolaborasi dalam bidang seni visual. Dalam kancah seni visual kontemporari di Malaysia, kolaborasi bersama komuniti dalam penghasilan karya seni masih tidak begitu menonjol. Sharmin (2019) menyatakan kolaborasi adalah langkah terbaik untuk seniman menggerakkan projek di luar konteks galeri. Beliau menambah bahawa tahun 2020 adalah dekat permulaan semula kancah seni visual di Malaysia. Walau bagaimanapun, ianya harus dimulakan dengan kolaborasi, kerjasama, penyertaan dan usahasama dalam menyelesaikan sesuatu, untuk mendorong dan memajukan masyarakat kita secara kolektif. Namun, pemilihan kaedah dalam melaksanakan projek atau program

komuniti ini harus tepat, boleh memberi manfaat kepada komuniti serta mempunyai penilaian kebekkerkesanan atau refleksi. Justeru itu, kajian ini secara keseluruhannya akan memberi penekanan terhadap definisi, kaedah dan proses penciptaan seni bersama dalam keterlibatan komuniti untuk menilai tahap kesejahteraan komuniti terpilih melalui aktiviti seni.

Rill (2016) menyatakan kaedah penciptaan bersama telah memperlihatkan dunia rekaan menjadi heboh dengan terma tersebut menghebah keseluruhan domain dari industri sehingga kepada pendidikan. Beliau menambah bahawa pada tahun 2014, (Business of Design Week) di Hong Kong telah memperlihatkan brosur penciptaan bersama telah dicetak dengan jumlah yang banyak. Penciptaan bersama digunakan secara meluas namun kerisauannya apabila terlalu banyak dan definisi yang terlalu umum akan mengundang kepada dasar yang tidak memberi apa-apa makna. Justeru itu, memahami konsep penciptaan secara mendalam akan memberi satu gambaran yang jelas.

Bertini (2014) menjelaskan bahawa etimologi dunia telah pun menggambarkan ciri utama penciptaan bersama yang merupakan sosial, dimensi timbal balik dan tindakan datang untuk mewujudkan penciptaan di mana ianya lebih kompleks dan abstrak berbanding penghasilan. Gabungan antara 'bersama' – *co* dan 'penciptaan' – *creation* memberikan makna lain terhadap konsepnya yang mana ianya bukan semata penciptaan secara kolektif tetapi mencipta sesuatu yang mempunyai nilai dan untuk saling memberi manfaat di antara satu sama lain.

1.3 Latar Belakang Permasalahan

Dalam ekosistem seni visual di Malaysia, telah wujud banyak projek seni komuniti, seni penyertaan, *Corporate Social Responsibility* (CSR) dan sebagainya yang menggunakan seni sebagai medium perlaksanaannya. Terma dan kosa kata seni komuniti telah begitu banyak digunakan untuk mempersembahkan bahawasanya program tersebut melibatkan sesebuah komuniti serta mampu memberikan manfaat kepada mereka. Kendati pun begitu, kaedah yang digunakan dalam menterjemahkan aktiviti seni dalam program tersebut masih lagi samar dan penilaian akhir atau refleksi terhadap projek tidak pernah dilakukan untuk melihat manfaat yang diraih oleh komuniti yang terlibat.

Oleh itu, manfaat yang dikatakan diraih oleh komuniti tidak dibuktikan secara bertulis. Semasa kita bercakap mengenai nilai seni, ia selalu bermula dengan aspek intrinsik. Bagaimana seni dapat menerangi kehidupan batin kita, bagaimana seni dapat menyumbang kepada kesejahteraan dan keterlibatan dengan masyarakat? Apa nilai bersama yang kita hargai secara kolektif? Kini, banyak institusi menggunakan slogan seperti 'seni komuniti', '*giving back to the community*', (CSR), dan lain-lain untuk memulakan penglibatan orang ramai. Mereka mempunyai objektif untuk dilihat dan memenuhi keperluan sosial tertentu. Namun, terdapat banyak persoalan dari segi bagaimana slogan ini boleh diterjemahkan ke dalam projek yang sebenar dan apakah kaedah yang sesuai untuk memberi sumbangan kepada masyarakat? Siapa yang benar-benar mendapat keuntungan daripada projek-projek tersebut? Kita perlu meneroka apakah kaedah yang dapat dipraktikkan, dan apakah bentuk seni yang akan dicipta dalam menyumbang kepada kesejahteraan sosial masyarakat yang disasarkan.

1.4 Penyataan Masalah

Projek seni yang melibatkan komuniti telah banyak dilaksanakan oleh pelbagai pihak samada di dalam mahupun di luar Malaysia. Namun, penilaian ke atas manfaat yang diraih oleh komuniti amat jarang dilaksanakan. Sepertimana yang dijelaskan oleh Kay (2000) bahawa penilaian formal dan refleksi terhadap projek seni komuniti amat jarang dilakukan. Perkara ini telah memperlihatkan kelompangan terhadap epistemologi penglibatan komuniti melalui aktiviti seni. Ekoran daripada perkara ini, setiap projek seni yang telah dijalankan seolah-olah sebuah projek ‘touch and go’ atau ‘hit and run’ yang tidak memperjelaskan manfaat yang diraih oleh komuniti. Disamping itu juga, tinjauan awal terhadap kajian lepas telah menunjukkan bahwa kaedah yang digunakan untuk menghubungkan Masyarakat dengan seni sering diartikulasikan dengan sangat lemah (Dunphy, 2013). Justeru itu, dalam konteks kajian ini, penerokaan teori penciptaan seni bersama menerusi amalan seni visual dengan keterlibatan komuniti dilakukan untuk menilai kualiti kesejahteraan sosial.

1.5 Persoalan Kajian

Kajian ini akan menjawab dan menghuraikan persoalan-persoalan seperti berikut:

- i. Apakah penciptaan seni bersama dalam penglibatan komuniti untuk meningkatkan kualiti kesejahteraan sosial?

- ii. Apakah proses dan kaedah penciptaan seni bersama dalam penglibatan komuniti untuk meningkatkan kualiti kesejahteraan sosial?
- iii. Apakah wujud perbezaan kesan penciptaan seni bersama terhadap kualiti kesejahteraan sosial di antara peserta projek penciptaan seni bersama dan bukan peserta?
- iv. Bagaimana penciptaan seni bersama dapat menyumbang kepada penglibatan komuniti dan meningkatkan kualiti kesejahteraan sosial?

1.6 Objektif Kajian

Persoalan-persoalan kajian yang telah dijawab akan memastikan objek-objektif seperti berikut tercapai:

- i. Untuk mengenalpasti definisi penciptaan seni bersama dalam penglibatan komuniti untuk meningkatkan kualiti kesejahteraan sosial.
- ii. Untuk menganalisa proses dan kaedah penciptaan seni bersama dalam penglibatan komuniti untuk meningkatkan kualiti kesejahteraan sosial.
- iii. Untuk membandingkan kesan penciptaan seni bersama terhadap kualiti kesejahteraan sosial di antara peserta projek penciptaan seni bersama dan bukan peserta.
- iv. Untuk mengesyorkan modul penciptaan seni bersama sebagai cara untuk penglibatan komuniti dan meningkatkan kualiti kesejahteraan sosial.

Di bawah adalah jadual yang menerangkan permasalahan, persoalan dan objektif kajian secara ringkas:

Jadual 1.1 Ringkasan Permasalahan, Persoalan dan Objektif Kajian

Permasalahan Kajian	Persoalan Kajian	Objektif Kajian
Kaedah yang menghubungkan masyarakat dan seni sering diartikulasikan dengan sangat lemah	Apakah penciptaan seni bersama dalam penglibatan komuniti untuk meningkatkan kualiti kesejahteraan sosial?	Mengenalpasti definisi penciptaan seni bersama dalam penglibatan komuniti untuk meningkatkan kualiti kesejahteraan sosial
Proses dan kaedah dalam keterlibatan komuniti melalui seni masih lagi samar	Apakah proses dan kaedah penciptaan seni bersama dalam penglibatan komuniti untuk meningkatkan kualiti kesejahteraan sosial?	Menganalisa proses dan kaedah penciptaan seni bersama dalam penglibatan komuniti untuk meningkatkan kualiti kesejahteraan sosial
Perbandingan data kualiti kesejahteraan sosial peserta projek dan bukan peserta (pembuktian aktiviti seni mampu meningkatkan kualiti kesejahteraan (H1: hipotesis alternatif))	Apakah wujud perbezaan kesan penciptaan seni bersama terhadap kualiti kesejahteraan sosial di antara peserta projek penciptaan seni bersama dan bukan peserta?	Membandingkan kaedah penciptaan seni bersama terhadap kualiti kesejahteraan sosial di antara peserta projek penciptaan seni bersama dan bukan peserta
Kaedah pelaksanaan projek seni komuni masih lagi samar dan manfaat yang diraih oleh komuniti tidak dibuktikan secara terperinci	Bagaimana penciptaan seni bersama dapat menyumbang kepada penglibatan komuniti dan kesejahteraan sosial?	Mengesyorkan modul penciptaan seni bersama sebagai cara untuk penglibatan komuniti dan meningkatkan kesejahteraan sosial

Keempat-empat persoalan kajian pada Jadual 1.1 di atas terhasil berdasarkan permasalahan kajian dan akhirnya persoalan tersebut membentuk objek kajian yang harus dicapai.

1.7 Skop Kajian

Projek-projek seni komuniti yang dijalankan oleh pelbagai pihak sebelum ini tidak memberikan penilaian keberkesanan program secara khusus. Ini termasuk juga penentuan skop sasaran peserta dan faktor yang mempengaruhinya. Justeru, dalam menilai kualiti kesejahteraan sosial melalui penciptaan seni bersama, peserta sasaran dan alasannya perlu diperjelaskan. Dalam kajian ini, skop peserta sasaran difokuskan kepada golongan belia yang berumur dari 15 – 30 tahun. Golongan remaja dipilih berdasarkan kecenderungan mereka untuk menghadapi tekanan perasaan, bunuh diri, depresi, *bipolar disorder* dan lain-lain. Menurut WHO: *World Health Organisation* 2019 bahawa bunuh diri adalah penyebab kedua tertinggi kematian remaja pada lingkungan umur 15-30 tahun selepas kemalangan jalanraya. Di Malaysia pula, risiko membunuh diri dalam kalangan pelajar sekolah semakin membimbangkan apabila remaja seawal usia 13 tahun mempunyai kecenderungan untuk berbuat demikian, (Abd Rahim & Alias, 2018).

Khalik (2019) menerangkan kewujudan kes bunuh diri di Kuching, Sarawak ekoran tekanan perasaan dan galakkan rakan sekeliling. Perkara ini memberi satu indikasi membimbangkan pada masyarakat kita. Pada masa yang sama, lokasi di Kuching, Sarawak dipilih berdasarkan tahap kesejahteraan keluarga yang sederhana. Menurut Menteri Pembangunan Wanita, Keluarga Dan Kesejahteraan Komuniti Datuk Seri Fatimah Abdullah (2022), pada tahun 2019 Sarawak mencatat kesejahteraan keluarga pada tahap sederhana dengan skor 7.78 daripada skor maksimum 10. Antara domain-domain tersebut adalah seperti Hubungan Kekeluargaan (8.44), Ekonomi Keluarga (7.90), Kesihatan Keluarga (7.41), Keselamatan Keluarga (7.98), Keluarga dan Keterlibatan Komuniti

(8.09), Keluarga, Peranan Agama dan Amalan Kerohanian (8.15), Perumahan dan Persekitaran (6.98), dan Keluarga dan Teknologi Komunikasi (7.34). Justeru itu, atas faktor kebolehcapaian dan juga tahap kesejahteraan yang masih sederhana di Sarawak, lokasi yang dipilih untuk kajian ini memberi fokus kepada bandaraya seperti Kuching, Sarawak.

Kajian rintis dilakukan ke atas tiga buah lokasi iaitu Kampung Pulo Hilir, Kuching Sarawak, Kampung Muhibbah, Kuching Sarawak dan Kampung Bako, Kuching Sarawak. Walau bagaimanapun, Kampung Bako, Kuching dan Kpg Muhibbah, Kuching, Sarawak dipilih untuk pelaksanaan projek penciptaan seni bersama sebenar atas ketersediaan komuniti dan kerjasama yang erat oleh penduduk. Pemilihan lokasi juga dipengaruhi oleh *Standard Operation Procedure* (SOP) ekoran penularan wabak COVID-19. Aktiviti-aktiviti seni yang dijalankan harus mematuhi segala peraturan yang telah ditetapkan oleh Majlis Keselamatan Negara (MKN).

Jadual 1.2 Ringkasan Skop Kajian

Peserta Sasaran	Lokasi
Belia berumur lingkungan 15 – 30 tahun (Pengkategorian dari <i>WHO</i>)	Kampung Bako, Kuching Sarawak & Kpg Muhibbah, Kuching Sarawak
Projek Penciptaan Seni Bersama	
Projek Bin 2.0 & Projek Ko-kreasi Bako 2.0	
Jenis-jenis Displin Seni	
Arca, Catan & Fotografi	

Model Penciptaan Seni Bersama
Model Nilai Penciptaan Bersama oleh Gabrun & Kijima (2009)
Model Penilaian Kesejahteraan
<i>Model Flourish: PERMA</i> oleh Seligman (2011)

Secara keseluruhannya, kajian ini memberi penekanan kepada penciptaan seni bersama dalam keterlibatan komuniti (belia berumur dari 15 – 30 tahun) melalui penggunaan disiplin seni yang terpilih untuk menilai kualiti kesejahteraan sosial mereka.

1.8 Kerangka Konseptual Kajian

Keseluruhan kajian ini dibahagikan kepada dua fasa iaitu pertama; kajian literatur, perbincangan kumpulan fokus, pemerhatian bukan peserta, kajian rintis dan yang kedua; pelaksanaan projek penciptaan seni bersama yang sebenar untuk menilai kualiti kesejahteraan peserta dan bukan peserta. Perbincangan kumpulan fokus dijalankan untuk memahami definisi kaedah penciptaan seni bersama serta mendalami proses dan kaedah penciptaan seni bersama secara teoretikal. Perbincangan itu juga secara mendalam memahami definisi kaedah penciptaan seni bersama dalam konteks makna, kepentingan, projek-projek lepas yang telah dijalankan oleh pakar, aktiviti-aktiviti seni yang pernah dijalankan dan hubungkait diantara kaedah penciptaan seni bersama, seni dan kesejahteraan. Manakala, pemerhatian bukan peserta dijalankan secara pasif ke atas sebuah projek seni komuniti bagi mendapatkan gambaran tentang proses dan kaedah penciptaan seni bersama serta mengetahui kelemahan yang boleh diperbaiki.

Fasa pertama juga, tiga kajian rintis dijalankan menjurus kepada pelaksanaan dua langkah dalam kerangka teori nilai penciptaan bersama yang digunakan. Dua langkah awal dalam kerangka teori itu adalah pengalaman bersama - *co-experience* dan penentuan bersama - *co-definition*. Langkah-langkah tersebut memberi fokus kepada lawatan, aktiviti suai kenal, perbincangan, percambahan idea, potensi dan permasalahan yang dihadapi oleh komuniti tersebut. Hasil daripada fasa pertama dikumpul serta dianalisa untuk pembangunan soalan soal selidik yang dijalankan pada fasa kedua.

Fasa kedua, pembangunan soalan soal selidik yang diadaptasikan dari *Model Flourish: PERMA* oleh Seligman (2011) dan PERMA profiler oleh Buttler dan Kern (2016) dilakukan dengan mengambil kira tema dan pemboleh ubah yang diperolehi dari fasa pertama yang dijadikan sebagai komponen penilaian. Lanjutan daripada itu, projek penilaian kesejahteraan di fasa kedua dilakukan bagi menilai tahap kualiti kesejahteraan peserta. Projek penilaian kesejahteraan dilakukan terhadap salah satu daripada tiga projek kajian rintis yang telah dilakukan di fasa dua. Di bawah adalah penjelasan secara ringkas terhadap kerangka konseptual kajian.

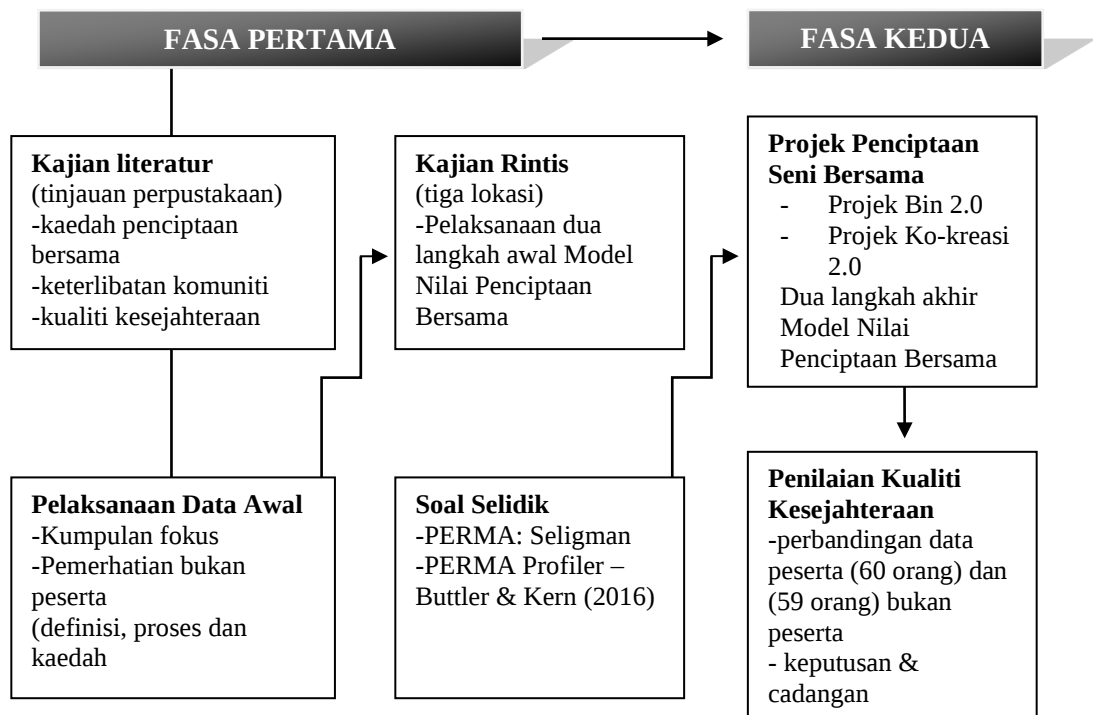

Figura 1.1 Ringkasan Kerangka Konseptual

1.9 Adaptasi Kerangka Teori dan Paradigma Kajian

Projek penciptaan seni bersama (projek seni komuniti) dalam kajian ini dijalankan dengan mengadaptasi model nilai penciptaan bersama oleh Galbrun & Kijima (2009) yang mempunyai empat fasa iaitu *co-experience*, *co-definition*, *co-elevation* dan *co-development*. Model ini digunakan sebagai panduan dalam merangka kerangka teori untuk melaksanakan projek penciptaan seni bersama. Penilaian kepada kualiti kesejahteraan sosial pula dijalankan dengan menggunakan model *The Flourish: PERMA* oleh Seligman (2011) dan tiga komponen dari model keterlibatan komuniti MAO oleh Wiggin (2004) iaitu nilai, kesetiaan dan advokasi. Tiga komponen daripada Wiggin (2004) ini dilihat bagi

menentukan fasa 4: *co-development* oleh Galbrun & Kijima (2004). Kerangka teori yang diusulkan dalam kajian ini merupakan adaptasi daripada kesemua teori-teori di atas.

Walau bagaimanapun, keseluruhan kajian masih lagi berlandaskan paradigma pendidikan yang diadaptasi dari Baker et al. (2019). Perkara ini mengambil kira bahawa kebanyakan projek seni komuniti akan menitikberatkan pembelajaran sepanjang hayat terhadap peserta. Antara manfaat yang boleh diraih oleh peserta adalah ilmu pengetahuan yang dikongsi bersama fasilitator (penyedia program) dan begitu juga sebaliknya. Justeru itu, kajian ini masih lagi berpandukan paradigma pendidikan dalam pelaksanaannya. Projek yang dijalankan menekankan aktiviti yang berunsurkan pembelajaran sepanjang hayat, permindahan ilmu pengetahuan dan pengenalan terhadap disiplin seni.

Figura 1.2 Ringkasan Kerangka Teori

Merujuk kepada paradigma pendidikan oleh Baker et al. (2019), terdapat enam komponen utama seperti tingkah laku, kognitif, konstruktivisme, humanisme, transformatif dan konstruktivisme sosial. Walau bagaimanapun, kajian ini memilih tiga daripada enam komponen utama paradigma pendidikan ini iaitu humanisme, transformatif dan konstruktivisme sosial. Tiga komponen ini dipilih berdasarkan hubungkait dan persamaannya dengan kaedah penciptaan seni bersama. Pemilihan ini hasil daripada proses silang semak (cross check) yang dilakukan terhadap paradigma pendidikan dan juga definisi dan proses kaedah penciptaan seni bersama. Figura 1.2 menerangkan perkaitan dan hubungkait tiga komponen ini dengan kaedah penciptaan seni bersama. Komponen konstruktivisme sosial mempunyai objektif yang membawa kepada ko-kreasi pengetahuan yang menekankan aspek interaksi sosial (PERMA: *Engagement*) sepertimana yang dianjurkan oleh kaedah penciptaan bersama/ko-kreasi. Komponen humanisme pula berkaitan dengan pengembangan potensi diri (PERMA: *Meaning* dan *Accomplishment*) yang boleh dicungkil melalui projek kaedah penciptaan bersama. Refleksi sendiri juga boleh dilakukan dalam projek penciptaan bersama.

Akhirnya, komponen transformatif (PERMA: *Positive Emotion* dan *Accomplishment*) dipilih berdasarkan objektifnya yang cenderung kepada memberikan inspirasi kepada seseorang atau perkumpulan untuk menjadi ejen yang akan memperbaiki struktur komuniti atau masyarakat. Perkara ini sejajar dengan tujuan utama kajian ini untuk melihat kesan kualiti kesejahteraan dalam komuniti melalui kaedah penciptaan seni bersama.

Jadual 1.3 Adaptasi Tiga Komponen Utama Paradigma Pendidikan oleh Baker et al. (2019)

Adaptasi 3 Komponen Utama Paradigma Pendidikan oleh Baker et al. (2019)					
Komponen	Objektif	Hasil Projek/ Pembelajaran	Prinsip Utama	Contoh Amalan dalam bidang medikal/kesihatan	Tokoh
Konstruktivisme Sosial (Sosio-budaya)	Untuk seseorang membentuk identiti dan ko-kreasi pengetahuan	Ko-kreasi pengetahuan dan norma melalui interaksi sosial	Menekankan hubungan sesama manusia. Contohnya, pembelajaran melalui penyertaan/partisipasi (aktiviti) dalam konteks sosial (komuniti)	Pembelajaran berasaskan tempat kerja, perantisan kognitif (cognitive apprenticeship), amalan komuniti .	Lave & Wenger (1991). <i>Situated learning: Legitimate peripheral participation</i> ; Brown & Duguid (1991) <i>Stolen Knowledge</i>
Humanisme	Untuk seseorang mengembangkan potensi diri yang sebenar	Perkembangan sendiri	i. Menekankan aspek kebebasan manusia, martabat dan potensi. ii. Penekanan kepada aspek kognitif dan efektif dalam kurikulum	Refleksi Kendiri , Penilaian berdasarkan portfolio, pembelajaran sendiri	Rogers; Maslow
Transformatif	Untuk memberi inspirasi kepada seseorang untuk menjadi ejen yang akan memperbaiki struktur komuniti/masyarakat	Mengubah cara lihat/pandang (transformasi)	Menekankan kesaksamaan dan keadilan sosial, seseorang adalah ejen perubahan	Refleksi kritikal / reflektiviti; dialog; cerita / narrative	Freire; Kincheloe

1.10 Kepentingan Kajian

Kajian ini mempunyai beberapa kepentingan seperti:

- i. Meningkatkan pemahaman terhadap definisi dan makna kaedah penciptaan seni bersama
- ii. Meningkatkan pemahaman terhadap proses dan kaedah penciptaan seni bersama dalam melaksanakan projek seni dengan keterlibatan komuniti
- iii. Penggunaan kaedah penciptaan seni bersama sebagai panduan dan pendekatan dalam aspek kolaborasi aras tinggi
- iv. Penghayatan yang lebih tinggi terhadap kepentingan seni komuniti oleh

seniman/pengamal seni

- v. Dokumentasi dan rekod terhadap kerja seni komuniti dan penilaian ke atas kesejahteraan komuniti
- vi. Komuniti atau orang ramai boleh dilibatkan dalam proses penghasilan karya seni secara komprehensif
- vii. Seniman/pengamal seni/institusi boleh menilai projek seni komuniti mereka berpandukan model penilaian yang akan disyorkan

1.11 Struktur Tesis

Kajian ini dipersembahkan dalam enam bab. Strukturnya adalah seperti berikut:

Bab 1 membincangkan latar belakang kajian, latar belakang permasalahan, pernyataan masalah, persoalan kajian, objektif kajian, skop kajian, penerangan secara mendalam tentang kerangka konsep kajian dan kerangka teori kajian dan kepentingan kajian.

Bab 2 menggambarkan latar belakang kajian berkenaan definisi dan makna kaedah penciptaan seni bersama, proses dan kaedah penciptaan seni bersama, hubungkait seni visual dan kaedah penciptaan seni bersama, keterlibatan komuniti, kesejahteraan dan penilaiannya.

Bab 3 menerangkan tentang metodologi kajian yang mengandungi strategi reka bentuk kajian, ringkasan struktur penyelidikan mengikut fasa, peserta sasaran dan justifikasi. Penerangan tentang populasi dan sample kajian, lokasi dan instrumen kajian. Perbincangan tentang kaedah dan teknik pengumpulan serta pengelolaan data, pembinaan

item soalan soal selidik, teknik penganalisan data, pemarkahan/scoring data skala *Likert* dan kesahan instrumen.

Bab 4 menghuraikan pengumpulan data yang terbahagi kepada dua fasa: pertama dan kedua. Fasa pertama, pengumpulan data melalui kajian rintis dan pemerhatian bukan diperjelaskan. Pengumpulan data dari kajian rintis membabitkan dua langkah dari Model Nilai Penciptaan Bersama oleh Galbrun & Kijima (2009) iaitu pengalaman bersama (co-experience) dan penentuan/pendefinisian bersama (co-definition). Selain itu, kronologi pengumpulan data soal selidik juga diterangkan serta penilaian PERMA.

Bab 5 secara sepesifiknya menghuraikan data analisis yang telah diperolehi daripada penganalisan data dari kumpulan fokus, kajian rintis, pemerhatian bukan peserta dan soal selidik. Analisis data terhadap kumpulan fokus terdiri daripada perbincangan tentang definisi kaedah penciptaan seni bersama dari konteks makna, kepentingan dan merumuskannya. Perbincangan kumpulan fokus juga telah menyentuh mengenai proses dan kaedah penciptaan seni bersama dalam konteks bagaimana ianya dimulakan, jenis-jenis aktiviti seni yang boleh diaplikasikan, penilaian projek, kelestarian projek serta cadangan dan penambahbaikan yang boleh diusahakan.

Bab 6 adalah bab terakhir dalam tesis ini yang menerangkan rumusan, sumbangan, cadangan serta refleksi akhir berkaitan keseluruhan kajian ini. Rumusan tersebut merangkumi tinjauan semula ke atas permasalahan kajian, persoalan dan objektif kajian. Teori, definisi dan proses serta kaedah penciptaan seni bersama juga dilihat semula. Sumbangan keseluruhan kajian ini terhadap kancah seni visual, kurator, seniman, pengamal seni, penyelidik dan komuniti juga turut dijelaskan. Dalam konteks cadangan, kerangka teori, model, paradigman kajian, modul kaedah penciptaan seni bersama dan

penilaian disyorkan. Akhir sekali, catatan peribadi penyelidik ke atas keseluruhan kajian dalam bentuk refleksi akhir menjadi penutup bab enam ini.

1.12 Rumusan Bab

Secara kesimpulannya, bab ini adalah sebuah mukadimah yang penting untuk memperjelaskan latar belakang kajian, latar belakang permasalahan dan pernyataan masalah agar ianya menjadi sebuah kajian yang relevan dan sah untuk dilakukan. Sejurus itu, persoalan kajian dibina dan dihuraikan agar ianya dapat menjawab objektif kajian yang telah disediakan. Skop kajian juga dihuraikan supaya kajian ini tidak terseleweng dari matlamat asal. Kerangka konseptual dan kerangka teori serta paradigman kajian dirangka untuk dijadikan panduan dalam pelaksanaan kajian ini.

BAB 2

KAJIAN LITERATUR

2.1 Pendahuluan

Nilai sesebuah seni dan budaya pada komuniti atau masyarakat tidak begitu benar-benar dibicarakan di Malaysia. Kita sedar bahawa seni dan budaya memainkan peranan yang penting dalam menawarkan perubahan sosial dan kesejahteraan sejagat melalui seni. Seni penyertaan (*participatory art*) adalah salah satu kaedah dalam melaksanakan projek-projek seni bersama komuniti. Projek-projek seni penyertaan bersama komuniti ini dipercayai mampu menyumbang kepada pembangunan bakat dan inovasi, menambahbaik kesejahteraan dan mengurangkan tekanan (*anxiety reduction*) serta mengecapi kebahagiaan sekiranya kaedah dan perlaksanaannya diperbaharui. Penglibatan komuniti seakan sekadar pelengkap kepada karya akhir seniman di galeri. Lantaran itu, manfaat yang diraih oleh masyarakat atau komuniti ini masih lagi dalam persoalan dan fakta-fakta terhadap manfaat tersebut tidak dibuktikan dan penilaiannya masih samar walaupun sebenarnya ia boleh dijayakan. Banyak projek-projek seni penyertaan dan keterlibatan komuniti telah dijalankan tetapi analisa dan aspek penilaian keberkesanan projek sebegini masih kurang dijelaskan secara terperinci mahupun dikaji. Justeru itu, wujud persoalan tentang manfaat yang diraih oleh komuniti. Adakah benar mereka mendapatkan manfaat tersebut?

Pembangunan seni visual di Malaysia semakin memberansangkan dengan kewujudan pelbagai pameran, karya seni, projek seni komuniti dan penciptaan baharu. Pameran seni

terus berjalan walaupun wabak COVID-19 melanda dunia termasuk juga sektor seni. Seniman mula mendekati *internet* dan menggunakannya sebaik mungkin untuk berkomunikasi, berkolaborasi dan menghasilkan karya seni. Sesetengah projek yang dijalankan memberi penekanan terhadap seni penyertaan bersama komuniti. Kita telah selalu mendengar projek-projek seni yang melibatkan komuniti yang telah dijalankan oleh pelbagai institusi seni, organisasi dan individu. Institusi dan organisasi tertentu menawarkan projek seni komuniti kerana mereka percaya bahawa ianya boleh menyumbang kepada perubahan positif kepada komuniti setempat serta kunci pencapaian (KPi) untuk mereka.

Persepsi dan kepercayaan ini sebagai satu kaedah perubahan sosial mula meningkat dan telah dikongsikan oleh institusi, organisasi dan individu seniman di negara ini. Walau bagaimanapun, teori, kaedah, penilaian dan keputusan projek tidak dijelaskan secara terperinci samada melalui dokumentasi lisan mahupun bertulis untuk rujukan masa akan datang terutamanya dalam konteks penglibatan bersama komuniti dan pembangunan. Bagi mengatasi kekurangan ini, teori dan kaedah penciptaan seni bersama (co-creation art) perlu dianalisa, juga hubungkaitnya antara seni dan penciptaan seni bersama, kebaikan dan faedah kepada komuniti daripada projek penciptaan seni bersama, tentang bagaimana penciptaan seni bersama boleh menyumbang kepada penglibatan komuniti serta meningkatkan kualiti kesejahteraan.

Di seksyen pertama bab ini, definisi dan pengertian penciptaan seni bersama (co-creation art) akan dibincangkan. Hubungkait antara seni visual dan penciptaan bersama diuraikan serta penjelasan beberapa kaedah yang sama dengan penciptaan bersama. Seni dan perubahan sosial serta perkembangan konsep kolaborasi dalam kancah seni visual di

Malaysia juga diperjelaskan bagi membina kronologi awal pelaksanaan kolaborasi, usaha kolektif dan visi bersama.

Di seksyen kedua pula, perbincangan mengenai konsep penciptaan bersama (the notion of co-creation) secara terperinci sebagai pendahuluan, perbicaraan mengenai nilai penciptaan bersama (the value of co-creation) dan diteruskan dengan definisi, elemen dan proses penglibatan komuniti (community engagement).

Kedua, projek-projek yang menggunakan pendekatan seni penyertaan penciptaan bersama dalam dan luar negara akan dibincangkan. Ketiga, nilai penciptaan bersama (the value of co-creation), teori perubahan dalam seni visual dan penggunaan kaedah seni penyertaan penciptaan bersama dihuraikan dalam kajian literatur ini untuk memberi kefahaman tentang bagaimana kaedah ini diterima dan untuk penglibatan komuniti. Seksyen kedua dalam bab ini akan memberi satu pandangan tentang teori penglibatan komuniti (theories on community engagement) dan proses kolaborasi melalui kehendak tertentu, isu yang memberi kesan kepada kesejahteraan, dan pemindahan pengetahuan. Terakhir di dalam bab ini, perbincangan tentang kaedah penilaian hasil (outcome) daripada projek seni penglibatan penciptaan bersama terhadap keterlibatan komuniti (community engagement) untuk meningkatkan kualiti kesejahteraan.

2.2 Apakah Penciptaan Seni Bersama (Co-creation Art)?

Penciptaan bersama merupakan konsep yang diformulasikan dibidang pemasaran dan kajian pelanggan. Ianya memberi penekanan terhadap kepuasan pelanggan dan penjenamaan. Menurut Nonaka dan Hirotaka (1995) bahawa seseorang sentiasa akan

berhubung melalui interaksi sosial dan sesebuah organisasi percaya yang komuniti atau pelanggan adalah sebahagian daripada penghasilan makna penjenamaan (brand's meaning). Proses interaksi diantara organisasi dan pemegang taruh akan mencipta makna. Begitu juga apa yang dijelaskan oleh Galvagno dan Dalli (2014) bahawa konsep penciptaan bersama ini dibangunkan sebagai sebuah paradigma baharu dalam pengurusan literatur yang membenarkan syarikat dan pelanggan bersama menghasilkan nilai melalui interaksi. Terma penciptaan bersama (co-creation) telah digunakan secara meluas untuk menggambarkan satu anjakan pemikiran daripada asalanya sesebuah organisasi yang menentukan nilai kepada proses penyertaan (co-create) di mana orang ramai dan organisasi bersama menjana dan membangunkan makna (Ind dan Coates, 2013). Juga, terdapat kesepakatan di kalangan penyelidik bahawa penciptaan bersama adalah proses di mana tahap penyertaan dan kolaborasi yang sangat tinggi diantara syarikat dan pelanggan untuk melakukan inovasi dan perkhidmatan baharu (Osborne, et al., (2016) & Ma et al., (2019).

Justeru itu, dalam bidang perniagaan, penciptaan bersama bertujuan untuk mendapatkan pandangan, produk baharu dan pembangunan perkhidmatan. Di sini, jelas bahawa penciptaan bersama dalam bidang ini adalah tonggak penting untuk ekonomi kapitalis. Lantas, bagaimana ianya boleh kita kaitkan dengan bidang seni? Seniman juga di dalam seni penyertaan telah melibatkan penonton di kalangan komuniti bukan seni dalam penghasilan karya ataupun sebahagian dari karya seni. Begitu juga kaedah keterlibatan sosial seni (socially engaged art) yang sering digunakan oleh pengamal seni untuk berkolaborasi bersama komuniti.

Proses yang mempunyai persamaan dengan kaedah penciptaan bersama. Namun, kaedah penciptaan bersama bukan asli berasal dari bidang seni. Walau bagaimanapun,

ianya memberi satu indikasi bahawa konsep penciptaan bersama boleh dibangunkan dalam bidang seni. Konsep penciptaan bersama boleh sahaja dibangunkan dalam apa jua bidang yang mana selagi ianya melibatkan komuniti, pelanggan, pemegang taruh dan penonton. Selagi ianya berkait soal interaksi, kolaborasi dan penjanaan makna. Bahkan, De Koning, Crul & Weber (2016) menyatakan bahawa penciptaan bersama adalah terma yang telah memasuki kosa kata harian bidang rekabentuk dan pemasaran. Manakala, bidang-bidang lain sudah mulai menggunakannya dengan cara yang berbeza. Terma dan kaedah yang masih baharu tetapi matang telah menarik minat ramai untuk memahami struktur penciptaan bersama melalui model ataupun kerangka kerja.

2.2.1 Hubungkait antara Seni Visual dan Penciptaan Seni Bersama

Kita tertanya-tanya tentang bagaimana penciptaan bersama boleh dikaitkan dengan seni. Seperti yang dinyatakan oleh Matarasso (2017) bahawa terma penciptaan bersama telah muncul dalam perdebatan seni penyertaan baru-baru ini. Beliau tidak dapat memberikan penerangan secara terperinci tentang gambarannya. Seni penyertaan adalah praktis seni yang melibatkan penyertaan orang lain bersama seniman dalam proses kreatif. Jika definisi seni penyertaan membenarkan orang lain menjadi ‘seniman’ bersama atau penulis bersama, maka adil untuk kita panggil ianya juga sebagai penciptaan bersama. Beliau menambah lagi bahawa persoalannya adalah apakah sifat dan tahap kreativiti yang boleh diberikan oleh pihak lain yang dijemput untuk proses penciptaan bersama. Walaupun, terma penciptaan bersama tidak datang dari bidang seni tetapi ada potensi untuk diperkembangkan sebagai anjakan dalam perubahan seni. Perbezaan antara seni penyertaan

dan penciptaan bersama adalah ‘seni penyertaan kebiasaanya menawarkan orang awam (public) peluang untuk terlibat apabila sesuatu karya seni telah pun wujud, sekurang-kurangnya dalam perancangan oleh seniman dan/atau institusi seni (Matarasso, 2017).

Galvagno dan Dalli (2014) pula menyatakan bahawa penciptaan bersama adalah tindakan turut serta, kolaborasi, serentak (concurrent), seperti proses rakan (peer) untuk menghasilkan nilai baru, kedua-duanya secara material dan simbolik. Kalau kita dapat memberi interpretasi melalui akal seni, ianya adalah proses penghasilan karya seni secara kolektif dari awal perkembangan idea sehingga kepada karya akhir. Begitu juga kaedah keterlibatan sosial seni (socially engaged art: SEA) yang sering digunakan oleh pengamal seni dalam keterlibatan komuniti. Pillai (2015) dalam projek SEA beliau memberi definisi bahawa ianya sebuah kaedah yang menekankan penyelesaian masalah, perancangan komuniti dan mereka ruang awam untuk memperkuat komuniti. Walau bagaimanapun, kaedah ini tidak memberikan ruang dan peluang kepada komuniti untuk menjadi sebahagian daripada pereka atau pencipta terhadap suatu karya seni itu. Akan tetapi, objektifnya adalah untuk pemerksaan komuniti yang mana komuniti tidak memainkan peranan yang sama penting seperti seniman.

Kaedah Art-Led Participative Processes (ALPP) juga mempunyai persamaannya dengan penciptaan bersama. Jay Koh (2016) menyatakan dalam kaedah ALPP, pertemuan dan interaksi berkembang melalui pelbagai peringkat sosial. Daripada orang yang kita tidak kenal, kenalan, rakan, peserta bersama dan mungkin rakan usaha sama berinteraksi dan meneroka persamaan. ALPP juga memberi penekanan kepada interaksi namun peserta bersama atau rakan usaha sama hanya sebahagian daripada proses pelaksanaan yang berkemungkinan tercetus. Justeru, kaedah yang paling hampir kepada penciptaan bersama